

YUSUF ATILGAN ÖYKÜLERİNDE YABANCILAŞMA ALIENATION IN YUSUF ATILGAN'S STORIES

NURCAN ANKAY

Öz

Modernizmin ortaya çıkıp gelişmesi, bireyin kendisini keşfi ve kendisine karşı mesafe alışıyla özdeşdir. Modernlikle anılan bireye dönüş ve bireyleşme, yabancılaşma ile birlikte düşünülebilir. Modernleşme bireyin kendisiyle, toplumuyla, doğasıyla arasında mesafe koymasına neden olur. Bu mesafe, yabancılaşmayı karşılar.

Bireyin bilhassa kendisine yabancılaşması, kendisini keşfetmesiyle ilgilidir. Felsefede, sosyolojide çeşitli karşılıkları olan yabancılaşmanın edebiyata yansması, bireyin edebiyatta anılmasıyla görülmeye başlar. Birey kendisini keşfettikçe çevresi ile arasındaki mesafe somutlaşır. Dolayısıyla birey yabancılaşmanın öznesi haline gelir. Yabancılaşan karakterlerin kendisinden önceki romanlarda da işlenmesine karşın modern anlatının ilk temsilcilerinden olmasının etkisiyle Yusuf Atılgan anlatısı, bireyi anlatma açısından önde gelir. Bu nedenle kavram, Türk edebiyatındaki ilk etkin görünürlüğünü Yusuf Atılgan anlatısında bulur. Atılgan'ın kahramanları eksik ve yabancıdır.

Bu çalışmada öncelikle yabancılaşma kavramı ele alınacak, ortaya çıkışı ve edebiyata yansması incelenecektir. Yabancılaşma kavramının edebiyattaki temsiline değinilerek Yusuf Atılgan anlatısında öne çıkan karakterler üzerinden bir giriş yapılacaktır. Ardından yazarın öykülerinde görülen yabancılaşma izlekleri tasnif edilerek değerlendirilecektir. Temaların yoğunluğuna göre yapılan bu tasnif şu şekildedir: topluma yabancılaşma, aileye yabancılaşma, kendine yabancılaşma, mekâna yabancılaşma, cinsel yabancılaşma, kültürel yabancılaşma, düzene yabancılaşma. Ele alınan başlıklarla birlikte Atılgan öyküsünde bilhassa birey ve toplum arasında bir mesafe olduğu görülecek, bu mesafe değerlendirilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Yusuf Atılgan, Öykü, Yabancılaşma

Abstract

Modernism appears with the emergence and development of the individual, the discovery of himself, and the distance from himself. Return to individual and individuation can be considered together with alienation which associated with modernity. Modernization causes the individual to distance himself from his own society, from his environment. This distance is alienation.

Especially the individual's alienation from himself is related to self-discovery. The appearance of alienation in literature, which has other equivalents in philosophy and sociology, begins to be seen with the emergence of the individual in literature. With the individual discovers himself, his distance from those around him becomes clear. Therefore, the individual becomes the subject of alienation. Although the alienated characters are also mentioned in the novels before him, Yusuf Atılgan's narrative comes first in terms of telling the individual, with the effect of being one of the first representatives of the modern narrative. Therefore, the concept finds its first effective visibility in Turkish literature in the narrative of Yusuf Atılgan. The heroes of the Atılgan are incomplete and alien.

In this study, first of all, alienation will be discussed as a concept. The emergence of the concept and its reflection on literature will be examined. With reference to the representation of the concept of alienation in literature, an introduction will be made through the prominent characters in the Yusuf Atılgan narrative. Then, the alienation patterns seen in the writer's stories will be classified and evaluated. This classification, made according to the density of themes, is as follows: alienation from society, alienation from family, self-alienation, alienation from space, sexual alienation, cultural alienation, alienation to the system. With the topics discussed, it will be seen that there is a distance between the individual and the society in the story of Atılgan. In the study, this distance will be tried to be evaluated.

Key Words: Yusuf Atılgan, Story, Alienation

Structured Abstract

Alienation is a concept that neither society nor individual constitutes only. Individual, society and order together create this non-communication. It is comfortable as long as a person can express what is inside. People live as much as they can speak and communicate. However, when the individual begins to lose his / her relationship with people, family or friends, he / she enters the process of alienation by entering a deadlock in his / her relationship with him / her. In addition, as soon as the person who realizes himself / herself and realizes that he / she is an individual is included in the individuation process, he / she is seen as the other by the society and an alienation begins between him and the society. Therefore, again, a miscommunication arises.

Yusuf Atılgan, in his works, tells about the lack of communication, the tragedies experienced by the individuals moving away from each other, their silences, reactions, traumas, in short, many problems related to human beings. It can be said that the author made this narrative successfully with many examples of the characters he dealt with. The author's plotting of the story heroes' styles is particularly remarkable in terms of addressing the individual and the individual's problems. The way Atılgan describes alienation is an important outcome for his period. Sometimes individuals who look like different reflections of Zebercet are the subject of a story. Sometimes, the person made to speak is a girl who realizes that she is an individual, and sometimes a chicken seeking her freedom.

The book called Bütün Öyküleri, which we deal with in our study, consists of the sum of Atılgan's books named Bodur Minareden Öte, Eylemci and Ekmek Elden Süt Memeden. Bodur Minareden Öte, it consists of three sections separated by the titles "Kasabadan" (from the Town), "Köyden" (from the Village) and "Kentten" (from the City). This classification separates the stories based on the places where the events take place. The stories in the section "Kasabadan" are "Eydeki" and "Saatların Tıkırtısı". The stories in the section "Köyden" are "Tutku", "Kümesin Ötesi", "Dedikodu" and "Yük". The stories in the section "Kentten" are "Yaşanmaz", "Atılmış", "Çıkmayan" and "Bodur Minareden Öte". The stories usually take place around Manisa and İzmir. In the section titled Eylemci, there are the stories "Ağaç" and "Eylemci", which were not taken to Bodur Minareden Öte and published later. Ekmek Elden Süt Memeden, a children's book, consists of two tales of the author. In this study, where stories other than tales are evaluated in terms of the concept of alienation, alienation in the stories of Yusuf Atılgan was examined under the following headings: alienation from society, alienation from family, self-alienation, alienation from space, sexual alienation, cultural alienation and alienation from order.

In Yusuf Atılgan's stories, the types of alienation and the diversity of people are remarkable. The common sense in almost all story persons is lack of communication. Atılgan leaves the reader with a deadlock while giving the problem. The author simply poses the problem as a modern attitude. "Yaşanmaz", relaxes by shedding blood, but considering the continuation of the story, no conclusion can be drawn. The chicken in "Kümesin Ötesi" only dreams of escape. The protagonist of the story "Eydeki" has similar dreams. Many of Atılgan's heroes seek the solution in escape. But it is unclear whether they will be able to make this escape. This uncertainty also highlights the modern attitude of the Atılgan's stories.

In this study, it was tried to evaluate the alienation in the stories of Yusuf Atılgan through society, family, individual, place, sexuality, culture and order. It is seen that the individuals in the stories are more alienated from the society and themselves. Along with this, the alienation of family and place in the stories also draws attention. Especially, space can be seen as an important factor in terms of causing alienation. Stories that take place in the village, town and city differ with the narrowing of the space. Hence, the form of alienation in the stories also changes. Apart from the story called "Kümesin Ötesi", in other stories that take place in

the village, it is seen that the protagonists are generally distant from the social order with their surroundings. In the stories that take place in the town, especially in the story “Evdaki”, it is seen that the individual becomes alienated from his environment because he realizes himself a little more. When looking from the story of “Yaşanmaz”, the stories that take place in the city increase the psychological reflections of alienation as a result of the individuation process. It is seen that the intensity of alienation leads to crime. In general, it is noteworthy that Yusuf Atılğan handles the alienation of the individual in his stories in a versatile way and he did this in a short genre such as a short story in addition to his novels.

Giriş

Modern toplumların ve modern yaşamın getirdiği en büyük sorunlardan biri, insanın yalnızlaşması, kendisinden ve diğer insanlardan uzaklaşmaya başlamasıdır. Bu uzaklaşma, bireyin doğrudan bir seçimi olarak görülse de modernizmin getirdiği bir sürecin sonucu olarak da değerlendirilebilir. Modern, yalnızlığı deneyimlemenin kaçınılmaz olduğu bir çağın karşılığıdır. Birey, modern çağda kaçışa yönelecektir. Kendisinden, dolayısıyla hayattan ve belki de çözümünü bulabileceği diğerlerinden, kısaca toplumdan uzaklaşan birey, içine kapanır. Bireyin kendisi ve çevresiyle arasına giren mesafe psikolojik olarak da etkilerini gösterecektir. Toplumdan uzaklaşan birey kendisini keşfedecek, kendisinden tatmin olmayan birey kendisine yabancılaşacaktır. Yabancılaşma ilk bakışta psikoloji ve sosyolojiye ait bir kavram olarak görünür. Ancak insana ait olan her kavram, edebiyatın da malzemesidir. Modernleşen anlatının insana dönüşüyle anlatı konuları zenginleşir, bireyin keşfi ve tanımları yazınsal olarak deneyimlenir. Türk romanında bireye, bireyin iç dünyasına dönen ilk yazarlardan olan Yusuf Atılğan, bu kapanıklığı ve iletişimsizliği eserlerinde en iyi anlatan yazarlardan biridir. Yabancılaşma kavramını bir sorunsal ve metnin ana izleği olarak ele alan ilk romanın Atılğan’ın *Aylak Adam* (1959) adlı romanı olduğu dahi söylenir (Bağcı 2016: 138).

Yabancılaşma kavramı, endüstriyel üretimin ve fabrikaların insan üretiminin yerini almasıyla ve insanın, kendi denetimi dışında oluşturulmuş yeni eşyalara karşı uzaklaşmasıyla belirir. İşçinin kendi ürettiği eşyaya uzaklaşması ve fabrikaya yabancılaşması anlamlarını karşılayarak ortaya çıkar. Karl Marx, yabancılaşmayı öncelikle ekonomik düzlemde ele alır. İşçinin sefaletinin, üretiminin büyüklüğü ile ters orantılı olduğundan, rekabetin zorunlu sonucu olarak tüm toplumun mülk sahipleri ile işçiler olarak iki sınıfa bölünmesi gerektiğinden bahseden Marx, yabancılaşma ile para sistemi arasındaki ilişkiye değinir. İşçi ne kadar çok üretirse o kadar yoksullaşır ve ürettiği nesneye yabancı bir varlık olarak karşı koyar. İşçinin emeği nesneleşmiş olur ve bu nesneleşme yabancılaşma olarak görülür (Marx, 2013: 19-21). Marx’a göre yabancılaşmış emek, “insanal özünü olduğu gibi kendi öz bedenini de insana yabancılaştırır”. İnsan, insana yabancılaşır, kendi karşısında bir ötekiye dönüşür. İnsanın ötekine yabancılaşması, her bir ötekinin de insanal öze yabancılaşması demektir (Marx, 2013: 29). Marx, işçinin kendi emeğine yabancılaşmasından yola çıkarak insanın kendisine, ardından diğer insanlara, diğer insanların da karşılıklı olarak kendisine yabancılaşmasından söz eder. Yabancılaşmanın çıkış noktası iktisadi nedenlere dayanır ancak kavram psikolojik bir düzlemde ilerler.

Yabancılaşma kavramına bakıldığında, kavramı somutlaştıran Georg Wilhelm Friedrich Hegel’i de anmak gerekir. Sarp Erk Ulaş, kavramı ilk defa Hegel’in *Tinin Görüngübilimi* (1807) adlı eserinde, “ ‘saltık’ aracılığıyla kavranmamış insan yaşamının

kolaylıkla doğaya yabancılaşacağını vurgulamak” için kullandığını belirtir (2002: 1563). Cevizci de yabancılaşmanın en açık ifadesini Hegel’de bulduğunu düşünür. Yabancılaşmayı varoluşsal bir kavram olarak gören Hegel’e göre “yabancılaşma aynı insanın, özne, yani kendini gerçekleştirmeye çalışan yaratıcı insan ve nesne, yani başkaları tarafından etkilenip yönlendirilen insan olarak ikiye ayrılışının sonucu olup, insanın kendi yaratıları ona yabancı nesnelere hâline geldiği zaman ortaya çıkar” (Cevizci 1999: 906).

Hegel’in yabancılaşma kavramıyla ilgili önemi, efendi-köle ilişkisine yönelik çözümlemesinin Marx’ın “öz-yabancılaştırma” kuramına esin kaynağı olmasından ileri gelir (Kula 2010: 5). Hegel’in Köle-Efendi diyalektiğinde, birbirlerine karşı özbilinçlerini kabul ettirmek isteyen iki taraftan söz edilir. Bu mücadele, bir savaşa dönüşebilir ve söz konusu ölümüne bir savaş olsa dahi bir tarafın gücünü kabul ettirmesi için diğer tarafın hayatta kalması gerekir. İki taraf da hayatta kaldığında bir efendiye karşılık bir köle meydana gelecektir (Bumin 2016: 36). Kölenin başından beri bir özbilinç olmadığını ifade eden Tülin Bumin, efendinin karşılıklı kabul edilme amacına ve böylece bir doyuma ulaşamayacağını, dolayısıyla bu amaca öncelikle kölenin ulaşacağını söyler. Köle bunu, “efendiyle ve doğayla diyalektik ilişkisinin, Fransız Devrimi’ne ve oradan da Napoléon’un kurduğu devlete kadar uzanan, insanlık tarihi kadar uzun gelişimiyle elde edecektir” (Bumin 2016: 40).

Hegel’i yorumlayan Onur Bilge Kula, yazınsal eserin “genel dil malzemesinden ayrımlaştırılarak, tikelleştirilmiş dilsel ürün” olduğunu, bir başka deyişle “dilnin kendisine yabancılaştırılmış durumu” olduğunu belirtir (2010: 108). Bu açıdan yorumlanacak olursa Hegel’e göre yazınsal eserlerin dildeki bir yabancılaşma olduğu söylenebilir. Böylece eserlerin, henüz edebiyatın içeriğine inmeden dilde bir yabancılaşma olarak yorumlanması normaldir.

Cevizci, Ludwig Andreas Feuerbach’ın ise yabancılaşmanın kaynağını din kurumunda bulduğunu belirtir: “Tanrı’nın kendi kendisine yabancılaşmış insan olduğunu savunan Feuerbach’ın gözünde Tanrı, insanın özünün mutlaklaştırılması ve insanın kendisinden uzaklaştırılmasıdır”. Bunun nedeni insanın kendi özünden çok daha yüksek, hayali bir varlık yaratması ve karşısında kendisini körleştirerek kendisine yabancılaşmasıdır (1999: 906-907).

Almanca *Entfremdung* terimiyle kavramsal boyutunu kazanan yabancılaşma, kelime anlamı üzerinden bakıldığında İngilizce *estrangement* ve *alienation* ile karşılanır. Ancak İngilizcede kavramsal karşılığını *alienation* ile bulur. Kula, “Almanca ‘Entfremdung’ kavramının sadece ‘yabancılaşma’ olarak Türkçeleştirilmesini, kavram içerik daraltmasına uğratıldığı için” doğru bulmaz. Yabancılaşmanın Marxist “yabancılaşım kuramında irdelenen olguları ve süreçleri açıklamakta yetersiz” kaldığını düşünür ve yerine “yabancılaştırım” kavramını önerir. Çünkü “emeğe uygulanan ve böylece emeği özüne yabancı duruma getiren baskı ve şiddeti” sadece yabancılaştırım kavramı anlatabilecektir (Kula 2010: 327). Ancak çalışmamızda, Türkçe literatürde daha genel bir kabul gördüğü için *yabancılaşma* ifadesini kullanacağız.

Kavramın İngilizce literatür sözlüklerinde tanımlanışı *alienation* üzerinden ilerler. Edward Quinn, 19. yüzyılda Hegel ve Marx’tan türeyen kavramın felsefe, sosyal bilimler

ve edebiyatta *alienation*'ın topluma ya da kendine yabancılaşma¹ olarak modern yaşamın merkezi bir özelliği olduğunu söyler. Hegel için yabancılaşmanın, insan bilinci ile doğal dünya, iç dünya ile dış dünya arasındaki boşluktan kaynaklanan kaçınılmaz durum olduğunu; Marx'ın ise bu terimi sanayileşmiş, kapitalist toplumda işlerini anlamlı bir ifade olarak deneyimlemekten mahrum kalan işçilerin durumunu tanımlamak için uyarladığını belirtir. Edebiyatta temsili açısından ise Romantizmle birlikte majör bir tema olarak ortaya çıktığını ancak bununla birlikte Romantik dönem için yabancılaşmanın ikonik simgesinin Shakespeare'in Hamlet'i olduğunu söyler (Quinn 2006: 17-18)². Benzer bir görüş Harold Bloom tarafından da dile getirilir. Bloom, bazılarının *İlyada*'danın Aşil'i üzerinde tartışmalarına karşın yabancılaşmanın en yüce edebi portresinin zorunlu olarak Hamlet olduğunu söyler. Temelde uzaklaşma (estrangement) anlamına gelen yabancılaşmanın Kafka çağında varoluşsal korku anlamını kazandığını belirten Bloom, Freud ile birlikte tekensiz kavramına yaklaştığını, hatta bu yabancılaşmanın kendisinin "sublime" olarak tanımladığı kavramın modern hali olduğunu ifade eder. Sublime'in her zaman bir yabancılaşma etkisi olduğunu ve Yabancılaşma Çağının, kendi kendini yaralayan bir eylemi talep ettiğini düşünür (Bloom ve Hobby 2009: xv-xvi).

Görüldüğü gibi yabancılaşma, Hegel'in köle-efendi diyalektiği ile felsefede açığa çıkmış, Marx ile sosyolojik ve ekonomik düzlemde bir alan bulmuş, Feurbach ile din ve insan ilişkisi çerçevesinde değerlendirilmiş ve hepsinin bir yansıması olarak edebiyatta da bir zemin bulmuştur. Çıkış noktası itibarıyla yabancılaşma, günümüzde aldığı, modern betonarme toplumların insanı kendinden, toplumdaki, aileden, düzenden, bireyden, duygulardan uzaklaştıran haline henüz uzaktır. Prototip olarak Hamlet'e dayandırılrsa da - karşılığını bilhassa Türk edebiyatında geç bulan- yabancılaşma modernizmle ilişkilendirilir.

Berna Moran, *Aylak Adam* ve *Anayurt Otel*'nin başkışilerinin toplumdan kopuk yalnız bireyler olmalarıyla birlikte ikisinin de bir tek kadınla iletişim kurabilmede sorun yaşayan başarısız kimseler olmaları yönüyle birbirlerine benzediklerini belirtir. *Aylak Adam*'ın C'si de *Anayurt Otel*'nin Zebercet'i de bir kadını saplantı halinde bekleyen bireylerdir. İki roman da Moran'a göre iletişimden kaçan bireylerin romanıdır (2008: 291-292). İletişimden kaçan, dolayısıyla yabancılaşmaya başlayan bireyler Atılğan'ın öykülerinde de bir izlek olarak dikkat çekerler. Yazar, *Aylak Adam*'dan *Anayurt Otel*'ne kadar olan süreçte, yalnızlaşan, yabancılaşan bireyin anlatımını öyküleriyle de çeşitlendirir.

¹ Edward Quinn burada *alienation* kavramının tanımlamasını yaparken tanım içinde geçen yabancılaşmanın karşılığı olarak *enstrangement* kavramını kullanır.

² Quinn'in yorumlanan ve kaynakçada belirtilen madde içeriği: "The sense of estrangement from society or the self, identified in philosophy, the social sciences, and literature as a central feature of modern life. This pervasive use of the term derives from the 19th-century German philosophers G. W. F. Hegel and Karl Marx. For Hegel, alienation is the inevitable condition arising from the gap between human consciousness and the natural world, between the inner world and the outer world. Marx adapted the term to describe the condition of workers in industrialized, capitalist society, deprived of the satisfaction of experiencing their work as a meaningful expression of themselves. (...) In its literary form, alienation emerges as a major theme with the birth of ROMANTICISM. Even here, however, it invokes an earlier time, for the icon of alienation in the Romantic period is doubtless Shakespeare's Hamlet."

1. Yusuf Atılgan Öykülerinde Yabancılaşma

Bireylerin kendileriyle ve başkalarıyla iletişim kuramadığı, *yeni*, yabancılaşmış, yoz dünyayı ve insanları değiştirmek elbette kolay değildir. Bu zorlukları, yalnızlaşma ve yabancılaşma özelinde, bilhassa iletişimsizlik temini vurgulayarak ele alan ilk yazarlardan olan Atılgan, insanla ve toplumla konuşamayan, kopuk ve soyut bireyi merkeze alır. *Aylak Adam* romanında Atılgan, çocukluğundan başlayan bir tiksintiyle, babasına ve dolayısıyla babası gibi olan tüm insanlara benzemekten kaçan ve bir tek kadına ulaşabilirse kurtulacağına inanan C'nin hikâyesini anlatır. Toplumdan uzaklaşan, hayatı iletişim odaklı tek bir amaca yönelen, fakat aradığını bulamayan insanın hikâyesi, Atılgan'da tekrar eden bir temdir. Yazar, ikinci romanı *Anayurt Otel'i*nde de benzer bir konuyu işler. Romanın kahramanı -babasız- Zebercet, çocukluğundan başlayan bir süreç içerisinde insanlardan uzaklaşır, kimseyle iletişim kuramaz. Çirkin olarak tanımlanan Zebercet, beklediği tek kadının gelmeyeceğini anladıktan ve yaşadığı cinsel bir başarısızlıktan sonra bu kadını öldürür ve ardından intihar eder. Zebercet ve C, başkaları gibi olamamanın verdiği yalnızlık ve sadece bir kadınla iletişim kurabilme ihtiyacıyla yabancılaşmış bireylerdir. Berna Moran'a göre her ikisi de ruhsal açıdan aynı süreçten geçer: "yalnızlık, kurtuluş umudu, hayal kırıklığı" (Moran 2008: 292) Bu kırılmalar ve yalnızlaşmalar, Atılgan'ın öykülerinde de bir tablonun desenleri gibi şekillenir.

Çalışmamızda ele alınan Atılgan'ın *Bütün Öyküleri* adlı kitabı, A Dergisi yayınlardan çıkan *Bodur Minareden Öte* (Yalçın 2010: 147) ile *Eylemci* ve *Ekmek Elden Süt Memeden* adlı kitaplarının toplamından oluşur. *Bodur Minareden Öte* "Kasabadan", "Köyden" ve "Kentten" başlıklarıyla ayrılmış üç bölümden oluşur. Bu sınıflandırma öyküleri mekânsal olarak ayırır. "Kasabadan" bölümünde "Evdeki" ve "Saatların Tıkırtısı" adlı öyküleri; "Köyden" bölümünde "Tutku", "Kümesin Ötesi", "Dedikodu" ve "Yük" adlı öyküleri; "Kentten" bölümünde ise "Yaşanmaz", "Atılmış", "Çıkılmayan" ve "Bodur Minareden Öte" adlı öyküleri yer alır. Öyküler genellikle Manisa ve İzmir dolaylarında geçer. *Eylemci*'de ise *Bodur Minareden Öte*'ye alınmamış olan ve sonradan yayımlanan "Ağaç" ve "Eylemci" öyküleri yer alır. Bir çocuk kitabı olan *Ekmek Elden Süt Memeden* ise yazarın iki masalından oluşur. Masallar haricindeki öyküler, yabancılaşma kavramı açısından değerlendirildi. Çalışmada Yusuf Atılgan'ın öykülerinde yabancılaşma; topluma yabancılaşma, aileye yabancılaşma, kendine yabancılaşma, mekâna yabancılaşma, cinsel yabancılaşma, kültürel yabancılaşma ve düzene yabancılaşma üzerinden ele alındı.

1.1. Topluma Yabancılaşma

Birey, toplum içinde yaşayabilen, çevresine organik bir bağla ilişik bir varlıktır. Çevresiyle ilişkisini ne kadar kesmeye çalışırsa çalışsın birey, toplumla bir şekilde karşı karşıya gelecek, yolları keşişecektir. Toplumla zaruri bağına karşılık birey, yabancılaşabilir. Aralarındaki bağın zaruri oluşuna karşın yabancılaşmanın gerçekleşmiş olması bu durumun göstergesidir. Birey içinde olduğu toplumun organik bir parçası olsa dahi ruhen ayrık durabilir. Selma Baş, yabancılaşma olgusunun "küreselleşen dünyayla birlikte insanlığın kendini kurtaramadığı çok yönlü bir sorun" olduğunu ifade eder (Baş 2003: 4). Toplum ve birey bazında düşünüldüğünde iki tarafın da karşılıklı bir yabancılaşma içinde olduğu görülecektir. Yabancılaşan sadece birey değildir. Bireyin yabancılaşma önermeleri daha

çok olsa da her birey kendi nezdinden toplumsal yabancılaşmayı gerçekleştiren bir halkayı oluşturacaktır.

1.1.1. Bireyin Topluma Yabancılaşması

İnsanın toplumla karşılıklı olarak yabancılaşmasının modern çağın bir sonucu olduğu açıktır. İnsan özelde sadece kendi ihtiyaçlarına ve bu ihtiyaçları karşılamaya döndüğünde diğer insanlara, dolayısıyla toplumsal bağa ilişir. Bunun sonucunda ortaya çıkan ise “bireyin geçiminin, refahının ve hukuksal varlığının kamunun geçimine, refahına ve hukuksal varlığına karıştığı, onlarla temellendiği, ancak böyle bir ilişki içinde gerçeklik ve güvenlik kazandığı bir karşılıklı bağımlılık sistemidir” (Tokatlı 1983: 129). Karşılıklı bağımlılık karşılıklı uzaklaşmaya dönüşebilecek bir ilişiklidir. “Bütün dünya bana bir yaşama borçlu” (Atılğan 2008: 58) cümlesi, “Yaşanmaz” öyküsünün kahramanının aklından dökülür. Esasında bir ağustosböceğinin sözüdür bu, fakat onun aklına bir kez takılır. Toplumla yaşadığı kadar topluma uzaklaşan başkişi, insanlardan alacağı olan bu “yaşama”yı, çocukluğundan başlayarak anımsar (Atılğan 2008: 58). “Yaşanmaz”ın başkişisi ufak tefektir. Babası gibi birçok insan ona bir ‘bacaksız’mış gibi bakar. Öğretmeni *filozof* der: *sen başkasın*. Başkişinin henüz çocukluğunda başlayan bu dışlanması onu diğerlerinden ve dolayısıyla toplumdan bir bakıma uzaklaştırır, koparır. Bu da kendisini öteki yapan toplumla arasında bir mesafe yaratarak bir iletişimsizlik oluşturur. Karşısındakilerle iletişim kuramayan insan kendisini eğreti hisseder, yabancılaşır (Atılğan 2008: 59). Başkişi, insanlar tarafından sürekli dışlanmaya tabi tutulur. İlk olarak babası tarafından yapılan bu dışarıda tutulma, öğretmenin kendisine “filozof” demesiyle ve sınıfın gülmesiyle daha da derine iner. Bu durum yalnızca başkişinin çocukluğundaki dışlanmadan ibaret değildir. Kendisine “bücür” diyenler zamanla artar. Mutemet bile maaşını verirken onu alaya alır. Başkişi, bütün insanların kendisini dışladığını düşünmeye başlar.

Öykü, ‘Yaşanmaz’ın ölmeye karar verdiği gün, yolda birinden yumruk yemesiyle başlar. Bu yumruk, itilip kakılan, dışarıda tutulmuş bireye toplumun bir tokadı gibidir. O, toplum tarafından yaşanmaz görülmüştür. Karşılaştığı insanlar ona iyi ya da güzel bir şey sunmamıştır. Yediği bu yumruğun ardından, yoldan geçen birinin üstünü temizlemesi ve yarasını temizlemek için onu evine götürmesi, karşılaştığı ilk yakınlıktır. Ali’nin evinin duvarındaki sarışın bir kadın resmi, başkişinin dikkatini çeker. Ali’nin evine tekrar gittiğinde bu kızdan gözleri ıslı ıslı bahsetmesi Yaşanmaz’ı kiskandırır. Değil güzel bir kadınla, normal insanlarla bile iletişim kuramadığından bu öfkeyi kusmak ister (Atılğan 2008: 59). Halbuki karşılaştıkları ilk gün Yaşanmaz, kendini öldürmeye karar vermiştir. Kendisi bu kadar umutsuzken Ali’nin olanları umutla anlatması, içindeki nefreti artırır. Ondan gördüğü iyimser tavırlar, önce kahramanı şaşırtarak Ali’ye karşı içinde bir sevgi büyümesini sağlar. Ancak bu sevgi, kendisini öldürmesini beklediğimiz Yaşanmaz’ın, beklemediğimiz bir davranış sergilemesine neden olur. Cinayet yön değiştirir. Havanelini alıp Ali’nin evine giden Yaşanmaz, onunla dertleşmek ister gibidir ancak Ali’nin gözlerindeki ışıltıdan dolayı nefret duyar. Havaneli ile vurarak onu öldürür (Atılğan 2008: 60). Muhtemelen Yaşanmaz bu cinayetten sonra kendisini öldürmez. Çünkü dünyadan “bir yaşama borcu”nu almıştır. Bir “sivrisinek” gibi birinin kanını emdiğinden artık rahatça uçabilecektir. Bu cinayet ve ardından gelen ölüm fikri, Zebercet’i anımsatır. O da

Yaşanmaz gibi toplumun dışına itilen, ufak tefek, insanlarla iletişimi olmayan bir karakterdir. İki anlatının bu bağlamda yaklaştığı söylenebilir.

“Evdeki” öyküsü, evlilik çağı gelmiş, hatta geçmek üzere olan, bu yüzden annesi ve çevresi tarafından evlendirilme baskıları gören bir kızın öyküsüdür. Başkişi, kabuğunu kırabileceği, alışılmışın dışında bir hayatı, “öteki” olmayı ister. Herkes gibi olmayı, aynı kasabadan biriyle evlenmeyi, diğer ev kadınları gibi dedikodu yapan sıradan bir ev kadını olmayı istemez. Ancak sıradan olması yönündeki baskılar sonucu, ailesi ve çevresiyle arasında bir iletişimsizlik oluşturur. Bu iletişimsizlik yeni başlamamıştır. Kendisini içinde bulunduğu dünyaya ait olarak görmek istemeyen başkişi, on yıllık bir süreç içerisinde yalnızlaşmaya başlar. Babasını hiç görmemiştir. Dayısını da liseyi bitirdiği yıl (on yıl kadar öncesi) kaybetmiş ve aynı yıl, başkişinin yalnızlığının bir sembolü olan *kalaslar*, evlerinin önündeki arsaya konulmuştur. Hikâyenin, başkişinin ağzından anlatımı da, kalas yığınının kaldırılmasıyla başlar. On yıldır yerinde duran kalasların kaldırılışı belki de başkişinin gerçekleştireceği bir başkaldırının habercisidir. Ancak öykü esnasında bir başkaldırı yaşanmaz. Başkişi, kasabalı kadınların dedikodularından ürker. Onların yanından kalktığında kendisini çekeştireceklerini düşünür. Onlar gibi olmak istemez. *Öteki* olmayı arzularak sorgular: “Neden bu daracık kasabadayız biz? Yoksa bütün dünya böyle mi? Kitapların dediği yalan mı?” (Atılğan 2008: 12).

Başkişinin korkuları yalnızca kasaba halkına benzemek, onlar gibi dedikodu yapmak, annesinin zoruyla evlenmek değildir. O, onlar gibi *yaşamayı* da arzulamaz. Gelecekle ilgili korkular taşır. Bu kasabada kiminle evleneceğini sorgulayarak diğerleri gibi bir aile yaşantısı istemediğini belirtir. Başkişinin üzerinde dayısının etkisi yadsınamaz. Onun farklı olmayı istemesinin altyapısında, dayısının getirdiği kitaplar ve *dış dünya* vardır. Babasını tanımadığından, dayısı bir bakıma ondaki baba ihtiyacına karşılık gelir. İngiltere’de iki yıl okuyan dayısı, kahramana İngilizce öğretir, okuduğu kitapları ona bırakır. Ancak dayısı liseyi bitirdiği sene, kalasların yığılmasıyla aynı dönemde ölür. Dolayısıyla dayısı da kalaslar da başkişinin yalnızlığını simgeler. Annesiyse, sıradan bir taşralı annedir. Kızı evlenmediği için endişe duyar. Kızıysa korkar, böyle bir sonu istemediğinden babasından kalan varlıkla yalnız yaşayabilme ihtimaline inanır (Atılğan 2008: 12-13). Babasız bir yaşam, babası yerine koyduğu dayısının ölümü, aynı yıl, okul dönüşlerinde gençlerin top oynayışlarını izlediği arsaya kalasların bırakılması, dayısından aldığı kültürle kasabanın başkişiye dar gelmesi, geleceği için sıradan bir ev hanımına dönüşmesi ihtimalinin verdiği korkular, kahramanı çevresiyle iletişimsizliğe iten nedenlerdir.

“Tutku” öyküsünün başkişisi Osman’ın yaşadığı iletişimsizlik, C ve Zebercet’in geçirdiği evreleri anımsatır: yalnızlık, kurtuluş umudu, hayal kırıklığı. Osman köy halkı tarafından bir *deli* gibi anılır. Yetim olması, ağabeylerinin çalışmak için İzmir’e gidip bir daha haber yollamaması, çocukken gök rengi deve boncuklarına hayranlığı onu farklı kılar. Annesiyle ağanın, köylülerin işlerinde çalışırlar. Böyleyken ağanın kızı Hatçe’ye âşık olması ise köylünün nazarında çok da normal görünmeyen Osman’ın daha çok dışarıda tutulmasına, tepki görmesine neden olur. Birçok insan tarafından bir garip gibi görülür. Zebercet’in çocukluğunda diğer çocukların onunla dalga geçmesine benzer bir durumu Osman da yaşar. Kendisini alaya alan çocukları sevmez (Atılğan 2008: 23). Osman, Hatçe’ye âşık olmasıyla bir umut kazanır. Hatçe’nin ise şehre verilmek üzere yetiştirilmesi,

onu köyden uzaklaştırmıştır. Osman ise bu durumu göremez. Öykünün sonunda Hatçe, Osman'ı evinin avlusuna çağırır ve peşini bırakmasını söyler. Bu, Osman için daha büyük bir travmanın başlangıcı olacaktır.

Osman'ın yaşadığı umutlanma, “Bodur Minarenden Öte” öyküsünde de vardır. Başkışının eşi, evdeki bütün parasını alarak kendisini terk etmiştir. Eşiyle bir iletişim kuramayan başkışı, bu iletişimsizliği, uzandığında sürekli altından kaydığını hissettiği döşeme ile ilişkilendirir. Ardından abisinin yanına kente gelir. Her gün vapurda karşılaştığı, diğerlerinden farklı olduğunu bildiği bir kıza karşı ilgi duymaya başlar. İş bulmak için binmeye başladığı Alsancak vapuru artık onun için sevdiği kıızı görebileceği yegâne mekân olur. Kızla karşılaştıktan sonra kendisini zorlamasına rağmen altındaki döşemenin kaydığını duyumsamaz. Döşemenin kayması, kendi psikolojisinin bozulmasının bir yansımasıdır. İş bulamamış olması, abisinin evinde zamanla dışlanmasına neden olur. İlk geldiğinde gülen yüzler artık somurtur. Kendisiyse, işten önce, ilgi duyduğu kıza duygularını açmak ister. “Yarın” der kendine, yarın konuşmayı umarak: “Üçüncü kez yarın dediğim gündü” (Atılğan 2008: 75). Her gün kıızı, evlerine yakın bodur bir minareye kadar takip etmesine karşın bir türlü kızla konuşamaz. Bir gün kıızı bodur minarenin altında, konuşmayı kurarak bekler. Ancak kız yerine yazdığı bir notu gelir: “Bir gün boynuna sarılıvermekten kendimi tutamayacağım; güvenemiyorum artık. Her şeyin bozulması için tek çıkar yol var: Buradan gitmek. Ben de onu yapıyorum; bir yüksek okula girmek için bugün başka bir kente gidiyorum” (Atılğan 2008: 80). Bu notla, kurduğu tüm hayallerle birlikte, altında durduğu bodur minare de yıkılır. Başkışı hem ertelediği hayallerinin hem de, bir sınır olan minarenin altında kalır.

“Saatlerin Tıkırtısı” ise, bir saatçinin hikâyesini yazmak isteyen bir anlatıcının öyküsüdür. Anlatıcı, *Saatçi A. Yayladan*'ı tanımayı, saat tamiri bahanesiyle yanına gidip sorular sormayı kurar. Saatçinin evli olduğunu, çocuğunun olmadığını, hatta çocuk istemediğini de bilir. “Bütün uyanık düş görenler gibi” onun da “az bencil” olacağını düşünür. Adını da bilmek istemez: “Soyadıyla dükkâna arasındaki zıtlık” için burkar (Atılğan 2008: 17). Anlatıcı, merak ettiği saatçinin dükkânda sürekli oturmasına, her gün aynı saatleri kuruşuna üzülür. Ancak onu bu denli merak ederken adını bile bilmek istemez. Bunu bilmek öyküsündeki yaratıcılığı eksiltebilir. Bir gün içeri bakar ve saatçinin bıyıksız oluşuna şaşırır. Hâlbuki o aklında bıyıklı bir saatçi kurmuştur. Anlatıcıya göre saatçi, insanlardan uzak, her gün aynı saatlerin içinde, onları tamir etmek zorunda olan sıkılmış biridir (Atılğan 2008: 18). Anlatıcı ben'e göre saatçiyi saatçi yapan, saatçi yaparken de toplumdan uzaklaştıran, her gün aynı saatleri kurması ve aynı sesleri duyması olarak düşünülebilir. Buna rağmen yığınla saatin arasında yığınla tık tak sesi, saatçiyi insanların gürültüsünden izole eden bir kalkandır. İnsanlardan kopmuş bir şekilde yaşayan, topluma biraz yabancı olan saatçi A. Yayladan, öykünün öznesidir. Ancak Atılğan bu iletişimsizliği, doğrudan saatçi üzerinden değil, onun gizemini merak eden bir başkasının ağzından verir.

1.1.2. Toplumun Bireye Yabancılaşması

Dört anlatıcının art arda dile getirildiği “Dedikodu” öyküsünde, ilk anlatıcı öykünün girişini Tanrısal bir bakışla anlatır. İkinci anlatıcı, *Koca gelin'in dediği* bölümünde, büyük gelindir. Şehirden getirilmiş olan küçük eltisinden hazzetmez. Küçük elti ise *Küçük gelin'in dediği* bölümünde üçüncü anlatıcı olarak devreye girer. Bu bölümde, küçük gelinin iç

dünyası, eşinden ve köyden kopukluğu anlatılır. Dördüncü anlatıcı ise *Fadimaba'nın dediği* başlığıyla verilir. Bu son üç anlatıcı da ben anlatıcı olduklarından hikâyeyi kendi bakış açılarıyla verirler.

Anlatıcılardan küçük gelin, şehirde bir isteyeni olmadığından köye verilmiştir. Eşiyle duygusal bir ilişkisi olmadığından aynı evde yaşayan iki yabancı gibidirler. Küçük gelin, köye, köy adetlerine ve kocasına bir türlü alışamaz. “Oğlum ölü doğmasaydı, şimdi sekiz yaşında olacaktı” (Atılğan 2008: 47) sözleriyle köydeki yaşantısının yeni olmadığı anlaşılır. Ancak bunca zamana rağmen kendisini dışarıda hissederek. Köylü tarafından da dışarıda tutulduğundan karşılıklı bir kabullenememe görülür. Burada Hegel’in Köle-Efendi diyalektiğindeki insanlar arası savaş anımsanabilir. Savaşta ya köylüler ya küçük gelin özbilincini karşısındakine kabul ettirmek durumunda kalacaktır. Ancak bir kabullenme gerçekleşmediğinden ortaya taraflar arası yabancılaşma çıkacaktır.

Büyük eltisi, küçük gelinin şehirliliğini bir şekilde sürdüren yaşamına karşı, ellerinin beyazlığını, ova işine gelmeyişi kiskançlıkla anlatır. Bir diğer anlatıcı olan Fadimaba da küçük gelini sevmez. Bunda büyük gelinin dedikodularının da etkisi vardır. Küçük gelin, bu düşüncelerin farkındadır. “Neden herkes bana düşman?” (Atılğan 2008: 46) diyerek tepkisini kendi kendine dile getirir. Çocuğunun ölü doğması onu derinden etkiler, tutunabileceği bir bağdan yoksun kalmıştır. Eşiyle de iletişim kuramadığı için, çözümü bir başkası olan İsmail’e sığınmakta bulur. Hatta çocuğu ölü doğmasaydı İsmail’i sık sık düşünmeyeceğini zanneder. Kocasının kendisini şehre götüremeyeceğinin, bundan korkusunun farkındadır. İsmail’i ise bu konuda cesur olarak düşler (Atılğan 2008: 47).

Toplumun bireye yabancılaşmasının görüldüğü diğer bir öykü olan “Atılmış”ta ise, işten çıkarılmış/atılmış bir başkişi vardır. Aylaktır. Neden atıldığını değil, atılmış oluşunu sorgular. Olayların nedenlerinden ziyade olayları düşünen başkişi, sıradan bir tiptir. Onu diğerlerinden farklı kılsa, *atılmış* olmasıdır. *Atılmış* isminde, toplumun anlatıcıya yüklediği bir misyon saklıdır. İnsanlar onu istemez ama onun aylak da olsa yarına dair umudu vardır. Yeni bir işe gireceğini hayal eder (Atılğan 2008: 63). Küçük gelin ve *Atılmış*’ın umutlu olmaları, onları diğer karakterlerden ayırır.

1.2. Aileye Yabancılaşma

İnsanları birbirlerine uzaklaştıran, doğadan, hayvanlardan ve insandan gelen sesleri, birçok aracın gürültüsüne dönüştüren, yüksek duvarların hâkim olduğu bir toplumda, dile gelmek elbette güçtür. Bu durum aynı duvarlar arasında yaşayan aile bireylerini dahi, birbirine yabancı, konuşmayan varlıklar haline getirebilir. Ancak Atılğan “Evdeki” öyküsünde betonarme ve modernizm kaynaklı bir aile içi iletişimsizlikten söz etmez. Bu öyküdeki aile içi yabancılaşma, öteki olmak isteyen bireyin, kendisine nazaran sıradan bulduğu ve bu sıradanlığın bir getirisiyle diyaloga geçemediği ailesine karşı uzaklaşmasından ileri gelir. Baş kişi, neden aynı evde annesiyle iki yabancı olduklarını sorgular. Bu yabancılaşmaya kasaba ve onun yaşama şartları mı, yoksa annesinin kasabalının ne söyleyeceğini düşünerek kendisine tavır alması mı neden olur? Bu sorunun cevabını esasında başkişi bilir. Kasabanın doğası annesini bu tutuma ittiğinden, tüm suç kasabanındır. Öte yandan annesine acır. Bu acıma, aile olmanın verdiği duygusal bir yakınlığa benzemez. Daha çok annesini herhangi biri gibi duyumsar. Buna benzer bir yabancılaşma “Tutku” öyküsünün Osman’ında da görülür. Osman da babasıdır, ağabeyleri

de İzmir'e çalışmaya gittiğinden yalnızdır. Özellikle Hatçe'ye tutulduktan sonra, köylülerden çok fazla bunaldığı için sürekli kendisi için ağlayan annesinden de uzaklaşmak ister.

“Dedikodu” öyküsündeki küçük gelinin iletişimsizliği ise iki yönlüdür. Hem babasına uzak olması, hem de kocasıyla iletişim kuramaması dikkat çeker. Küçük gelin dayısını çok sever ancak, kötü alışkanlıkları olduğu gerekçesiyle babası, onun dayısıyla görüşmesine taraftar değildir. Köy etini yemeyen küçük gelin, eti sevmemesinin nedenini de babasına bağlar.

“Eylemci” öyküsünde solla ve solculukla alakalı ne varsa ortadan kaldırmak isteyen emekli bir öğretmenin hikâyesi anlatılır. Eşi de emekli öğretmendir. Gençliklerinde birçok çalışma yapmışlardır. Eylemci, artık yaşlandığı halde, eylemlerinden vazgeçmez. Hatta daha ileri giderek, bomba taşımaya başlar. Bundan zevk alır. Tüm bunları yaparken bir ömür geçirdiği eşiyile de konuşamaz, anlaşamaz bir hale gelir. Öykünün sonunda, bir patlama sesinin ardından kendi tarafına doğru koşan bir genç görür ve solcu olduğuna kanaat getirir. Onu durdurmak isterken düşer ve bu yaptığı son eylem olur. Eşininse bu ölüm haberini duyduğunda söylediği söz manidardır: “Su testisi su yolunda kırılır” (Atılğan 2008: 94).

1.3. Kendine Yabancılaşma

Bireyin toplumla arasındaki mesafe, benzer şekilde kendisiyle alacağı bir mesafeye dönüşebilir. Yabancılaşma, bireyin “kendi beniyile ya da zihin hâlleriyile, kendisi arasına duygusal bakımdan mesafe bırakması durumunu, kişinin gerçek beniyile olan içsel temasını yitirdiğini anlamasının sonucu olan kendinden kopma halini” de ifade eder (Cevzici 1999: 906). Kendine yabancılaşma, psikolojik ve fizyolojik olarak iki temelli yorumlanabilir.

1.3.1. Psikolojik Olarak Kendine Yabancılaşma

Çevresinden ve yaşamından umduğunu bulamayan birey, kendine döner ve kendinde “öteki”yi ve “kendi”ni aramaya başlar. Ancak kendini gerçekleştiremeyeceğini fark eden birey dolayısıyla kendinden de uzaklaşır. Bu da bireyin kendine yabancılaşmasını derinleştirir. Hegel, bilgisiz insanın, kendisinden daha yukarıda bulunan ve kendisinin dışında var olan yabancı bir dünya ile karşılaşarak bu dünyaya bağlanacağını, bu yabancı dünyayı kendisi için kuramayacağından kendisini bu dünyada kendi evindeymiş gibi hissedemeyeceğinden özgür olamayacağını düşünür. Bilgi susuzluğunun ve bilme arzusunun ve tutkusunun daima “düşünce ve tasarımla dünyayı kendine mal etmek için özgürlüğe karşıt olan bu durumu aşmayı” isteyeceğini söyler (Hegel 1986: 148). Bu nedenle bilme arzusu bireyi yabancılaşmaya itebilir. “Evdeki” öyküsünün başkişisinde benzer bir ruh hali sezilir. Ailesiyile ve insanlarla ilişkisinden zaten vazgeçmiş olan, dahası öteki olamayan evdeki, psikolojik olarak kendinden de uzaklaşmış biridir.

1.3.2. Fizyolojik Olarak Kendine Yabancılaşma

Ruhsal yapısı, ezilmişliği, fiziksel görünümü açısından zayıf bir karakter olan Yaşanmaz, daha çok fizyolojik eksikliklerinin etkisiyile dışlanır ve topluma uzaklaşır. Kısa boylu ve çirkindir. Hayatına bir kadının girdiği yoktur. Benzer bir durum “Tutku” öyküsünün başkişisi Osman'da da görülür. Osman yetim ve biçimsiz olması yüzünden

çocukluğundan itibaren dışlanır. Büyümesine rağmen, çocukların bile diline düşer. Bilhassa Osman, hayran olduğu gök boncuklarının renginde gözleri olan Hatçe'nin karşısında ezik ve çirkindir (Atılğan 2008: 32). Kendi kaba ellerine karşılık Hatçe'nin bembeyaz, güzel elleri kafasına takılır. Hatçe'nin Osman'dan peşini bırakmasını istemesi, Osman'ı yaralar ve onu kendi bedenine yabancılaştırır.

1.4. Mekâna Yabancılaşma

Mekân, anlatıların kurgulanışında önemli bir işleve sahiptir. Bireyin duygularını ister istemez etkileyen çevre, mekân olarak anlatılarda ön plana çıkar. İç dünyanın yansıtıldığı bir gözle de okunabilecek mekân, doğrudan iç dünyayı biçimlendiren bir güce sahip olması nedeniyle yabancılaşma açısından da önemlidir. "Kümesin Ötesi" öyküsü, küçük bir avlu içindeki küçük bir kümeste yaşayan tavukların ve başlarında bulunan bir horozun hikâyesini anlatır. Hikâyenin anlatıcısı, kümeden bir kez olsun kaçabilmiş olan bir tavuktur. Bu kaçış hikâyelerini diğer tavuklara da anlatır. Bir gün o kümeden kaçıp kurtulacağına, başka bir yerde daha büyük avluların ve daha iyi horozların olduğuna inanır. Yaşamı son derece sıradandır, kendisini bildi bileli bu daracık avluda aynı horoz ve dört tavukla yaşıyordu. Kendilerini döven horozdan bıktığından, uzaktan gelen başka horozların sesini güzel bulmaya başlar. Başka tavuklar/dişi eşler ve istediği değil mecbur olduğu horozla/kocayla yaşamak zorunda olması, zorunlu evlilikleri simgeler. Böyle bir durumda çoğunlukla kadın kaçamaz, evliliğini sürdürmek zorunda kalır. Ancak başkişi olan tavuk kaçmaya çalışması açısından diğer tavuklardan ayrılır. Bu esnada bir köpeğin saldırısına uğramış olsa da bu eylem içindeki kaçma isteğini bilemeye devam eder. Artık o küçük avluda yaşamak istemez: "Duvarların ardında, o uçsuz bucaksız dünyada daha iyi tavuklar arasında, daha anlayışlı horozlarla geçecek günlerin özlemiyle doluyum" der (Atılğan 2008: 33-36). Tavuğun dış dünyayı tasviri, bir ütopya tasviri gibidir ve onda haz uyandırır. Bu haz, mevcut mekânına olan yabancılaşmasını artırır.

"Dedikodu" öyküsünün küçük gelininin köy yaşantısına ve köye uzak durması da mekâna yabancılaşma örneğidir. Yıllardır köy hayatı içinde yaşadığı halde, bir türlü köye alışamamış, hem dışlanmış hem de kendini dışarıda tutmuş olması nedeniyle mevcut mekânına olan yabancılaşması devam eder. Mekân onda da, "Kümesin Ötesi" öyküsünün başkişisinde de yabancılaşmayı derinleştiren olumsuz bir unsur olarak dikkat çeker. Aralarındaki fark, tavuğun kendisini bildi bileli aynı avluda yaşıyor olması, küçük gelinin ise sonradan köye gitmiş olmasıdır.

1.5. Cinsel Yabancılaşma

Cinsel yabancılaşma Atılğan öykülerinde en iyi örneğini "Dedikodu" öyküsündeki küçük gelin ile ve "Kümesin Ötesi"ndeki tavuk ile bulur. Aynı kümeste yaşamak zorunda olduğu horozdan nefret eden "Kümesin Ötesi"ndeki tavuk, eşi olan horozla bir iletişim sağlayamaz. Sadece aynı mekânı paylaşmak zorundadırlar. Bu seçimi tavuk yapmamıştır. Başka bir avluda daha iyi horozların olduğunu hayal eden tavuk, horozuna karşı cinsel bir yabancılaşma içindedir. Benzer bir düşleyiş küçük gelinde de görülür, küçük gelin eşine karşı yabancılaşır ve "yarım geceler" olarak tanımladığı cinsellik esnasında İsmail'i düşler (Atılğan 2008: 44). "Kümesin Ötesi"ndeki anlatıcı tavuk da kümesindeki horozun tavırlarından hoşnut olmadığından başka horozları düşler. Horozunu sevmez. Benzer

şekilde küçük gelin de eşini sevmez. Eşinin en ufak bir cinsel yöneliminde, İsmail'i düşler. İsmail ise zaten evlidir. Ancak eşiyile bir bağı olmadığını düşünen küçük gelin, İsmail'i düşlemeye devam eder. Eşi hemen hemen tüm zamanını dükkânında geçirir. Evde pek durduğu yoktur. İlişkilerini küçük gelin bir kirlenme olarak tanımlar (Atılğan 2008: 43). İki öyküde de cinsel yabancılaşma somut bir biçimde dile getirilir.

“Evdeki” öyküsünde başkişinin kuzeni ile olan iletişimi de cinsel yabancılaşmaya örnek olarak verilebilir. Ölen dayısının oğlu Necati, İngilizce ödevleri için yanına gelir. Büyümeye başlayan ve o yıl sık sık evlerine gelen Necati, başkişinin fiziksel özelliklerinden etkilenir. Başkişi bu durumun farkındadır ve istek denilen duygunun bu mu olduğunu sorgular (Atılğan 2008: 14) Yanı başında gelişen bu gencin fiziksel istekleri, başkişiyi kırıklığa uğratar. Gördüğü bu örnek, bir aile kurabileceği cinsin isteği midir diye düşünür.

1.6. Kültürel Yabancılaşma

“Evdeki” öyküsünün başkişisi, sadece annesine ve çevresine yabancılaşmaz. Yaşadığı iletişimsizlik, büyüdükçe onu daha çok uzaklaştırır. Yaş aldıkça kasabasına uzaklaşırken, yaşadığı kültürüne de uzaklaşır. Dayısı, anlattıklarıyla, öğrettikleriyle, getirdiği kitaplarla ona farklı bir dünya gösterir. Ancak kitaplardaki dünyayla kendi kasabası benzemez. Evdeki, zamanla kendi kültüründen ve çevresinden de uzaklaşır. Kimseyle iletişime girememesi, ona farklı bir yerin hayalini kurdurur. Babasından kalanları satıp evden kaçmayı ister. Çünkü dışarısı kitapların anlattığı gibidir. Ancak bu hayali de sekteye uğrayacak, kitapların anlattıklarının doğruluğunu sorgulayacaktır (Atılğan 2008: 12).

“Ağaç” öyküsünde, kültürel bir değere karşı olan bir uzaklaşma vardır. Kuyucak'ta geçen öyküde herkesin kutsal bildiği ‘Bizim Koca Karaağaç’ diye övündüğü, gözlerinden sakındıkları bir ağacın, sırf ısınma amacıyla kesilişi anlatılır. Öksüz Memet, askerden döndükten hemen sonra evlenir, ailesi hayatta olmadığı için kendisine kış için bir hazırlık yapan olmaz. Evliliği kış ayına denk gelince sadece biraz tezekle ısınmaları mümkün olmadığından bir gece karaağacın bir dalını kesmeyi kafasına koyar. Eylemini ise bir akşam gerçekleştirir. Memet bu eylemi, köylülerin karaağaç hakkındaki düşüncelerine rağmen gerçekleştirir. Bu kutsal ağacın bir dalının kesilmesi, köyün ve köylünün kültürel bir varlığının yitimine, dolayısıyla da Memet'in kültürüne karşı yabancılaşmasına neden olur.

1.7. Düzene Yabancılaşma

Bir özgürlüğü arzulama, özgürlüğe uçma hikâyesi olan “Kümesin Ötesi”, tavuk, horoz, avlu, köpek gibi birçok simgeyle bireyi, sorunları ve düzeni, eleştirel bir şekilde ele alan bir öyküdür. Avlu, taşralı insanın yaşamak zorunda olduğu küçük yerdir. Tavuk, zorla evlendirilen ve erkeğine sevsede sevmese de katlanmak zorunda olan taşralı kadını simgeler. Horozsa, yanında bulduğu eşlerden hoşnut ancak, yaptırımcı, dediğim dedik eşi simgeler. Tavuğun kanatlarının uzamasıyla kaçıışı da düzene boyun eğmekten kaçma eylemidir. Ancak yolundan alıkonulur. Her ne kadar engellense de tavuk kafasındaki kaçıışı tekrar eyleme geçirecektir. Çünkü o, “[d]uvarların ardında, o uçsuz bucaksız dünyada daha iyi tavuklar arasında, daha anlayışlı horozlarla geçecek günlerin özlemiyle dolu[dur]” (Atılğan 2008: 36).

Sonuç

Yabancılaşma ne salt toplumun ne de bireyin oluşturduğu bir kavramdır. Birey, toplum ve düzen bir arada bu iletişimsizliği meydana getirirler. İnsan içindekini dış vurabildiği sürece rahattır. Konuşabildiği ve anlaşabildiği kadar kendini ifade eder, yaşar. Ancak, insanlarla, ailesiyle ya da arkadaşlarıyla olan ilişkisini kaybetmeye başlayan birey, kendisiyle olan ilişkisinde de çıkmaza girerek yabancılaşma sürecine dâhil olur. Bununla birlikte kendisini fark eden, birey olduğunun farkına varan insan da bireyleşme sürecine dâhil oldukça toplumu tarafından öteki olarak görülür ve toplumla arasında bir yabancılaşma başlar. Dolayısıyla ortaya yine bir iletişimsizlik çıkar. Atılğan da eserlerinde iletişimsizliği, birbirinden uzaklaşan bireylerin yaşadığı trajedileri, susuşları, tepkileri, travmaları anlatır. Yazarın bu anlatımı, ele aldığı karakterlerle birçok örnekleme ile başarılı bir dille yaptığı söylenebilir. Kahramanlarının üslupları, bilhassa bireye ve bireyin sorunlarına inme açısından dikkate değerdir. Atılğan'ın yabancılaşmayı anlatış biçimi, dönemi açısından önemli bir çıkıştır. Dile getirilen kimi zaman Zebercet'in farklı yansımaları gibi duran bireyler, kimi zaman birey olduğunun farkına varmış bir ev kızı, kimi zamansa özgürlüğünü arayan bir tavuk olur. Öykülerde yabancılaşmanın türleri ve kişilerin çeşitliliği dikkat çeker. Öykü kişilerinin hemen hemen hepsindeki ortak duyu ise, iletişimsizliktir. Atılğan, sorunu verirken okuyucuyu çözümsüzlükle baş başa bırakır. Sadece modern bir tavır olarak sorunu ortaya koyar. Yaşanmaz, kan dökerek rahatlar ancak hikâyenin devamı düşünüldüğünde bir sonuca varılamaz. “Kümesin Ötesi”ndeki tavuk sadece kaçma hayalleri kurar. Aynı hayaller “Evdeki”nin başkişisinde de görülür. Kahramanların çoğu, çözümü kaçışta ararlar. Fakat bu kaçışı gerçekleştirebilip gerçekleştiremeyecekleri belirsizdir. Bu belirsizlik Atılğan'ın öykülerinin modern tavrını da öne çıkarır.

Bu çalışmada Atılğan'ın öykülerinde yabancılaşmanın toplum, aile, birey, mekân, cinsellik, kültür ve düzen üzerinden değerlendirilmesi yapılmaya çalışıldı. Öykülerdeki bireylerin daha çok toplumla ve kendileriyle yabancılaştıkları, bununla birlikte aile ve mekâna dair yabancılaşmanın da dikkat çektiği söylenebilir. Bilhassa mekân, yabancılaşmaya yol açması yönünden önemli bir unsur olarak görülebilir. Köyde, kasabada ve kentte geçen öyküler mekânın daralmasıyla birlikte farklılaşır. “Kümesin Ötesi” dışında köyde geçen öykülerde baş kişilerin genellikle çevreleriyle toplumsal düzen açısından uzak oldukları görülür. Kasabada geçen öykülerde ise, özellikle “Evdeki” öyküsünde, bireyin biraz daha kendisini fark ettiği için çevresine yabancılaştığı görülür. “Yaşanmaz” öyküsünden yola çıkılarak bakıldığında kentte geçen öykülerin ise bireyleşme sürecinin bir sonucu olarak yabancılaşmanın psikolojik yansımalarının ağırlaştığı, suça yol açtığı görülür.

Atılğan'ın, öykülerinde bireyin yabancılaşmasını çok yönlü bir şekilde ele alması ve bunu romanlarının yanında öykü gibi kısa bir türde yapmış olması dikkate değerdir.

Kaynaklar

- Atılgan, Yusuf. (2008). *Bütün Öyküleri*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Bağcı, Hande. (2016). “Aylak Adam ve Yabancı Romanlarında Yabancılaşma”. *Karadeniz*, 29, 135-149.
- Baş, Selma. (2003). *Türk Hikâyeciliğinde Yabancılaşma (1950-1980)*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bloom, Harold and Hobby, Blake. (2009). *Alienation*. New York: Infobase Publishing.
- Bumin, Tülin. (2016). *Hegel*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Cevizci, Ahmet. (1999). *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Hegel, G. W. F. (1986). *Seçilmiş Parçalar*. (Çev. Nejat Bozkurt). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kula, Onur Bilge. (2010). *Hegel Estetiği ve Edebiyat Kuramı 1*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Marx, Karl. (2013). *Yabancılaşma*. (Çev. Kenan Somer vd.). Ankara: Sol Yayınları.
- Moran, Berna. (2008). *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 2*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Quinn, Edward. (2006). *A Dictionary of Literary and Thematic Terms*. New York: Facts on File.
- Tokatlı, Attila. (1983). *Çağdaş Diyalektiğin Kaynağı Hegel*. İstanbul: Yazko.
- Ulaş, Sarp Erk. (2002). *Felsefe Sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Yalçın, Murat (Ed.). (2010). “Atılgan, Yusuf”. *Tanzimat’tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi*. Cilt 1. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları. 146-148.